

PŘÍKLADY INSPIRATIVNÍ PRAXE V OBLASTI GRAMOTNOSTÍ

Určeno pro PS v rámci MAP

Resumé

Cílem tohoto materiálu je nabídnout Vám konkrétní příklady dobré praxe, které by vás mohly inspirovat a motivovat v rámci činnosti PS a aby byly tyto příklady využitelné pro pedagogy ve školách. Některé příklady jsou i z prostředí SŠ, ale lze je aplikovat ve všech stupních vzdělávacího systému.

Dušková Věra
duskova@nidv.cz

Příklady inspirativní praxe

Gramotnosti tvořivě, prakticky a rozmanitě

Rozvoj čtenářské a matematické gramotnosti může mít mnoho podob, což ilustruje širě realizovaných i připravovaných aktivit Arcibiskupského gymnázia Kroměříž. Školy, která si je vědoma potenciálu gramotnosti a jejíž praxí ověřený přístup přináší mnoho inspirace, jak s oblastí intervence pracovat.

[Kroměřížské církevní gymnázium](#) poskytuje cca 500 žákům šestiletý a čtyřletý vzdělávací program s důrazem na předávání kvalitních základů všeobecného vzdělání a vedení studentů k odpovědnosti v myšlení a samostatnosti v jednání. V profilu absolventa školy nechybí cíle v podobě osvojení si potřebných strategií k učení a motivovanosti k učení celoživotnímu.

Skutečnost, že potenciál kvalitní úrovně funkčních gramotností a schopnosti kritického myšlení škola vnímá dlouhodobě jako jednu z cest k dosažení stanovených cílů, je patrna jednak z řady již realizovaných činností a projektů a jednak z aktivit plánovaných v ŠAP v rámci priority rozvoje čtenářské a matematické gramotnosti.

Škola přistupuje k rozvoji gramotností komplexně a stále rozšiřuje nabízené možnosti a nástroje ve výuce i mimo ni. Školní akční plán z roku 2017 vyniká jak rozsahem pozornosti věnované podpoře dané oblasti intervence, tak odborným a praxí ověřeným přístupem při definování konkrétních cílů a výběru prostředků a metod k jejich naplnění.

A jak to tedy vypadá v praxi?

Pravidelně jsou realizována školní kola olympiády ČJ, České lingvistické olympiády, Dny s múzami s recitační přehlídkou a různými aktivitami (předchází tomu práce s uměleckým textem a interpretace textu ve všech třídách), žáci se připravují na účast v krajských a celostátních kolech soutěží, do výuky jsou zaváděny metody „čtením a psaním ke kritickému myšlení“, realizují se „pohovory o četbě“, na nižším gymnáziu probíhají „čtenářské dílny“. Aktivity posilující kladný vztah k četbě jsou podporovány

v rámci vlastní výuky českého jazyka a literatury a volitelných předmětů mediální výchova a základy tvůrčího psaní.

V rámci matematické gramotnosti se vyučující soustředí na posilování schopnosti studentů porozumět různým typům matematického textu a analyzovat jej. Ve výuce jsou podporovány aktivity, které umožňují různé cesty k řešení, různé formy skupinové práce, jsou zadávány problémové úlohy a využívány heuristické (objevitelské) metody výuky. Vyučující motivují žáky k zájmu o matematiku a připravují různé formy zábavných příkladů a organizují soutěže, např. Matematická olympiáda, Matematická internetová olympiáda, Logická olympiáda, Matematický klokan, piškvorky.

Dále Arcibiskupské gymnázium poskytuje podporu žákům se speciálními vzdělávacími potřebami či žákům ohroženým školním neúspěchem. „*Pomáháme jim mj. vyhledávat informace, pracovat s texty, vést si samostatné a přehledné zápisy,*“ upřesňuje Bc. Veronika Šišková, která je koordinátorem péče o nadané žáky a žáky se speciálními vzdělávacími potřebami.

V neposlední řadě škola žákům umožňuje účastnit se stáží Akademie věd (projekt Otevřená věda) i projektů univerzit v Olomouci, Brně a Zlíně. Mezi studenty AG zaznamenává velmi příznivý ohlas projekt Masarykovy univerzity Science slam, jež poutavým způsobem představuje vědní obory i inspiruje k rozvoji komunikace a argumentace.

Dle slov PaedDr. Aranky Řezníčkové, učitelky českého jazyka, tento přístup k rozvoji gramotností a kritického myšlení „*řadu žáků velice baví, uvědomují si, že se takovými metodami naučí mnohem více.*“ Pozitivní dopad je patrný obzvláště v případech, kdy žáci podobný styl výuky znají ze základní školy. Současně ale dodává: „*Může to fungovat tam, kde se zapojí celý učitelský sbor nebo jeho větší část a kde všichni táhnou za jeden provaz, takže žáci zjistí, že tato forma práce skutečně přináší ovoce.*“

Učitelé Arcibiskupského gymnázia Kroměříž vnímají potřebu dalšího vzdělávání, účastní se nejrůznějších seminářů a workshopů zaměřených na interpretaci textu, čtenářskou gramotnost (kurzy RWCT), matematickou gramotnost aj. Získané poznatky sdílejí se svými kolegy a spolupracují v rámci předmětových komisí. Kromě toho ve škole pracuje ještě tzv. Metodické centrum, složené z vedoucích humanitní, přírodovědné, jazykové a výchovné sekce. Ideou Metodického centra je propojovat předmětové komise mezi sebou a iniciovat jejich hlubší spolupráci.

Inspirace pro praxi

Pohovory o četbě

Pro hlubší porozumění textu a literárních souvislostí jsou realizovány tzv. pohovory o četbě, tzn. individuální setkávání pedagogů a žáků nad žakovskou četbou. V praxi to vypadá tak, že žáci předem

odevzdají seznam četby za pololetí a zapíší se na určené termíny, které jsou mimo vyučování. Poté přicházejí ve dvojicích a diskutují s pedagogem o přečtených dílech. Součástí obvykle bývá i práce s textem, který si učitel dopředu na základě odevzdaného seznamu četby připraví. V diskuzi se žák k textu vyjadřuje (jak mu porozuměl, jaká je kompozice textu, jaké jazykové prostředky autor využil aj.).

Otevřené hodiny

Výměna zkušeností, sdílení osvědčených materiálů a metod je na škole běžnou záležitostí. Vyučující však tuto spolupráci a reflexi ještě posilují tzv. otevřenými hodinami (každý učitel pozve minimálně jednou za školní rok do své hodiny kolegy za účelem sdílení). Některé předmětové komise však jdou nad tento minimální rámec. Příkladem je šest sdílených hodin za pololetí ve skupině tří češtinářek, které probíhají tak, že jedna z vyučujících připraví otevřenou hodinu (zaměřenou především na práci s textem, na kritické myšlení, na netradiční metody) a té se další dvě kolegyně zúčastní. Poté probíhá zpětná vazba a následná doporučení k prohloubení čtenářské (vyučující společně reflektují, co se podařilo, co ne, co by se dalo udělat ještě jinak, jak by tato aktivita mohla pokračovat apod.).

Debatní klub

Debatní klub založila skupina studentů, kteří se aktivně zajímají o dění ve společnosti a kteří považují za nezbytné, aby se v mladé generaci rozvíjelo kritické myšlení a schopnost prosazovat své zájmy a hájit své názory. Ze strany školy se mu dostává všestranné podpory (formou mentoringu zejména v oblasti metod rozvoje čtenářské gramotnosti, verbální i neverbální komunikace či v podobě konzultací tvorby programu). Na setkáních probíhajících každý týden se studenti jednak připravují na konkrétní teze, které obhajují na debatních soutěžích, a jednak se věnují rozboru zpravodajství na internetu, vyhledávají a formulují argumenty a nacvičují verbální i neverbální komunikaci. Aktuálně studenti připravují realizaci školního debatního turnaje.

Projektové týdny

Kniha versus film: projektový týden zaměřený na analýzu literárního díla, jeho filmového zpracování a následného srovnání. Žáci si vyzkoušeli práci s textem a různé aktivity s ním spojené. Podmínkou účasti bylo přečtení pěti vybraných knih, které patří ke klasickému vzdělání a figurují na seznamu četby ke státní maturitě z českého jazyka. Obsahem byla obsahová, formální a emoční analýza textů, porovnání jejich filmových verzí a jejich kritické srovnání a hodnocení.

$7 \times (3^2 - 5) - 7 + 3 = ?$ *Správný výsledek je 4!*: projektový týden věnovaný zajímavým úlohám, matematickým hrám, diskuzím a filmům o životních osudech těch, kteří prostřednictvím matematiky posunuli svět kupředu.

Dílno psaní: projektový týden zaměřený na tvůrčí psaní. Studenti se seznámili s vybranými publicistickými žánry (zpráva, glosa, reportáž, fejeton aj.) a pracovali metodami kritického myšlení. Výstupem byl sborník publicistických textů na různá témata.

Knihovnický „kompot“ aneb Co všechno knihovny umí a nabízí: projektový týden žáky seznámil s různorodými aktivitami, které knihovny nabízí a které lze využívat i v budoucnu (vyhledávání v různých elektronických databázích, zpracovávání a využívání historických dokumentů, digitalizace historických dokumentů). Součástí programu byl také seminář o efektivním učení a využívání paměti, literární cyklovýlet či rozšíření znalostí o místních historických literárních osobnostech.

Čtenářské dílny krok za krokem - ČD jako prostředek ke zkvalitnění čtenářství a čtenářské gramotnosti

Čtenářské dílny ve 4. ročnících jsem na naší škole poprvé realizovala ve školním roce 2015/2016. Před zahájením vlastních čtenářských dílen jsem absolvovala školení Čtenářské dílny pořádané společností ITveSkole. Poté následoval můj výběr a objednání titulů podle tematického plánu pro 4. ročník. – Mgr. Blanka Blažková vás provede organizací a průběhem šesti čtenářských dílen.

Obsah čtenářských dílen (ČD) na [Střední zdravotnické škole Turnov](#) vychází ze ŠVP pro 4. ročník studia na střední škole. Jedná se o témata: světová literatura 2. poloviny 20. století a literatura 21. století – současná světová literatura, česká literatura 2. poloviny 20. století a literatura 21. století – současná česká literatura. Podrobně o nich hovoří pedagožka Mgr. Blanka Blažková:

Obsah ČD zahrnuje oblast jazykového vzdělávání a komunikace a estetického vzdělávání. Pomáhá k rozvíjení klíčových kompetencí (kompetence k řešení problémů, komunikativní kompetence, občanské kompetence a kulturní povědomí) a mezipředmětových vztahů (cizí jazyky, dějepis), rozvíjí průřezová témata (občan v demokratické společnosti). Podporuje cíle a výsledky vzdělávání: žák analyzuje výstavbu textu, klasifikuje druhy a žánry, interpretuje text, vyhledá v něm potřebné informace, definuje vypravěče, postavy, vymezí typy promluv, posoudí jazyk, vyjádří vlastní prožitky z percepce daných uměleckých děl, argumentuje a obhájí své názory a dojmy vyplývající z četby.

Cílem čtenářských dílen je rozvoj čtenářské gramotnosti, a proto jsem se zaměřila především na tyto výstupy: žák čte aktivně, s jasným cílem, všímá si struktury textu, po přečtení části textu předvídá, co asi bude dál, klade si otázky v průběhu četby, přemýšlí o autorech textu, jejich stylu, východiscích, záměrech, historických souvislostech, hodnotí kvalitu textu, vžívá se do časoprostoru a postav, propojuje text s tím, co už zná, vyjádří své nadšení nebo zklamání, sdílí své prožitky z přečteného textu a porovná je s ostatními.

Před zahájením čtenářských dílen v samotné třídě jsme si stanovili pravidla dílny čtení, které žáci vždy bez problémů respektovali. Pravidla dílny čtení byla následující:

- a) Musíte číst po celou dobu.
- b) Nikoho nevyrušujte (mluvením, používáním mobilního telefonu).
- c) Žádné přestávky na toaletu a pití.
- d) Během minilekcí naslouchejte.
- e) Můžete sedět pohodlně kdekoli.

Před každou čtenářskou dílnou žáci vědí, co se bude číst, aby si případně mohli přinést knihy z domova, nebo vypůjčené z veřejných knihoven. Žáci používají knihy ze školní knihovny i tituly zakoupené k tomuto projektu či e-knihy a zakoupené elektronické čtečky.

Realizované čtenářské dílny probíhají podle jednotného scénáře: 5 minut úvodní fáze (seznámení s tématem a cíli, spuštění prezentace – případně seznámení se zadáním úkolů, výběr titulu), 20 minut tiché čtení, 20 minut aktivity po čtení. Musím konstatovat, že vymezený čas jedné vyučovací hodiny se velmi často jeví jako nedostatečný, pro hlubší vhled do tématu, knihy by bylo vhodnější spojení dvou po sobě jdoucích hodin.

Největší přínos čtenářských dílen spatřuji v motivaci k dalšímu čtení. Žáci o čtené tituly projevují zájem, zapůjčují si knihy domů a čtení se nadále věnují. Žáci si knihy vypůjčují navzájem, sdílejí své dojmy, předávají si doporučení, proč daný titul číst, či nečíst. Ze strany žáků jsou na realizované čtenářské dílny jen kladné ohlasy, na další se těší, práce je baví, pozitivně hodnotí hlubší seznámení – lépe si zapamatují jednotlivé tituly. Ve čtenářských dílnách si přejí i nadále pokračovat.

Průběh a zkušenosti z realizace šesti dílen

1. ČD: Současná americká literatura

Použitá literatura: J. D. Salinger – Kdo chytá v žitě?; G. Eugenides – Sebevraždy panen, Hermafrodit, Hra o manželství; N. Kraussová – Velký dům, Dějiny lásky; J. Dias – A v tu chvíli je po lásce; Don De Lillo – Podsvětí; T. Pynchon – Duha přitažlivosti; J. Updike – Terorista; M. Chabon – Báječní hoši; M. Cunningham – Hodiny

Použité metody: maturitní kvíz – písemně (určete literární druh, literární žánr, téma, motivy, časoprostor, kompozici, způsob vyprávění, postavy); poslední slovo patří mně (citace pasáže z knihy a její komentář); sdílení.

Zhodnocení: při úvodním seznámení s tématem – Jaké žijící americké autory znáte/čtete? – se odhalila propastná neznalost žijících spisovatelů, následoval výběr titulu a zhodnocení obalu (anotace, grafika). Maturitní kvíz žáci 4. ročníků zvládají již úspěšně na základě práce s čítankou

v hodinách českého jazyka a literatury. Aktivita poslední slovo patří mně a sdílení byly zajímavým oživením na závěr.

2. ČD: Současná britská literatura

Použitá literatura: Ian McEwan – Betonová zahrada

Použité metody: skupinová práce a čtení s předvídáním.

Zhodnocení: žáci byli rozděleni do pěti skupin podle pěti různých kapitol knihy, ve skupinách provedli společné shrnutí, co se dozvěděli, a vytvořili návrh, co se bude dít dál. Na závěr proběhla společná reflexe, vysvětlení titulu, představení samotného knihy i autora. Kniha svou kontroverzností žáky nejdříve šokovala, poté donutila přemýšlet a hledat souvislosti, diskuse byla velmi živá a podnětná. Tři žákyně dokonce motivovala k přečtení celé knihy a poté ke zhlédnutí stejnojmenného filmu.

3. ČD: Fantasy literatura

Použitá literatura: J. K. Rowlingová – románová sága Harry Potter (7 dílů); J. R. R. Tolkien – trilogie Pán prstenů, román Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky

Použité metody: definování žánru fantasy literatura – myšlenková mapa; společná diskuse: Proč jsou dnes tato díla čtenářsky populární?; literární dopis – dopis pro hrdinu.

Zhodnocení: vzhledem k všeobecné oblibě tohoto žánru žáci neměli problém s řešením zadaných úkolů, aktivita žáků při tvorbě myšlenkové mapy i během diskuse byla velmi slušná, dopisy zdařilé (vtipné).

4. ČD: Paulo Coelho – Veronika se rozhodla zemřít

Použitá literatura: P. Coelho – Veronika se rozhodla zemřít

Použité metody: analýza uměleckého textu dle parametrů ústní zkoušky státní maturity (struktura úkolů – připravený pracovní list).

Zhodnocení: rozbor a interpretace literárního díla je nedílnou součástí přípravy k maturitní zkoušce, a proto je zásadní tyto dovednosti neustále trénovat. Jedná se o knihu ze školního seznamu titulů k ústní maturitní zkoušce, tomu odpovídala slušná pracovní morálka i následný zájem o zapůjčení knihy domů.

5. ČD: Současná česká literatura

Použitá literatura: Michal Viewegh – Báječná léta pod psa, Výchova dívek v Čechách, Účastníci zájezdu, Román pro ženy, Román pro muže, Povídky o manželství a sexu, Můj život po životě; Jaroslav Rudiš – Nebe pod Berlínem, Grandhotel, Potichu, Konec punku v Helsinkách, Národní třída, Alois Nebel

Použité metody: typické znaky postmoderny v díle současných českých autorů – brainstorming, analýza jazyka a stylu vybraných autorů.

Zhodnocení: společný brainstorming na tabuli se velmi povedl, ale větší množství titulů brání společné reflexi a sdílení, a proto žáci na druhém úkolu pracovali ve dvojicích.

6. ČD: Téma 2. světové války v české literatuře

Použitá literatura: B. Hrabal – Ostře sledované vlaky; J. Otčenášek – Romeo, Julie a tma; L. Fuks – Spalovač mrtvol; A. Lustig – Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou; O. Pavel – Smrt krásných srnců; J. Škvorecký – Prima sezóna

Použité metody: skupinová práce – myšlenková mapa.

Zhodnocení: žáci četli libovolnou část knihy, po čtení pracovali ve skupinách dle titulu, který četli. Společně vysuzovali typické motivy pro daný příběh, sledovali, jak je zachycen časoprostor, jak autor na konkrétním místě zachycuje válku (např. bojové situace, život v zázemí, problémy, které s sebou válka přináší). Na závěr žáci vypsali z textu větu, která je podle nich charakteristická pro přečtenou pasáž.

Další tipy a odkazy:

Nová škola - <https://www.youtube.com/watch?v=2TgAooBfRxl&t=3s>

<https://new.ctenarskekluby.cz/co-nabizime/metody> (čtenářské kostky)

Knižní veletrh v Praze - (akce vhodná pro žáky ZŠ – buď v rámci výuky jako exkurze, nebo odpoledne v rámci čtenářského klubu nebo mimoškolních aktivit)

Besedy s autory přímo ve školách, nebo v místních knihovnách (lze financovat i ze Šablon)

Projektové dny (tematicky laděné dle knižních postav)

RWCT

Matematická gramotnost:

H – mat (Hejného metoda – ideální použití aktivit do běžné výuky např. hra bus)